

בית חרושת לשירים: הרהורים על שירים המשחרים לחופש

נילי שלו
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

הפואטיקה השגורה של שירת החול העברית בימי הביניים הקפידה, כידוע, על השימוש הנכון בלשון הקישוטים ועל דיוק החרוז והמשקל. מקובל לחשוב, שבקורתו של המשורר בתכתיבי הקונוונציה בת התקופה ועיסוקו הקדחתני בעיצוב הריטורי והצורני של שיריו דחק לקרן זווית את סוגיית ההשראה הפואטית. על פי דן פגיס: תורת השיר הזו, שמיזגה יסודות ערביים עם דרכי ביטוי וסגנון מקראיים, ברוח השכלתנות של התקופה ההיא, תפסה את תפקידה של ההשראה, או אפילו של הדמיון, כטפל למיומנות הריטורית והפרוזודית.

האם ניתן היה לזהות, בשירת ימי הביניים, ניסיונות לאיזון בין קבלת עול החוקים הנוקשים לבין המאמץ להשתחרר מהם, כפי שנהוג להתייחס אליו בהקשרים של שירה מודרנית? כשלאה גולדברג, למשל, אומרת שההתלהבות ואיבוד העשתונות אינם מצב נפשי היאה לאמן וטוענת שעל המשורר לכבוש את התפעמותו הראשונית שהניעה אותו לכתיבה, ולהפגין הגיון, שליטה עצמית, חוש פרופורציונלי וגבולות צורניים, הרי זה כאילו חרתה על דגלה את האידיאל השירי של משוררי ימי הביניים בספרד המוסלמית. אולם כמשוררת אין היא מסוגלת להסתפק בטכניקות נרכשות כגון אלה. כשהיא עוברת מן התיאוריה למעשה, הרי היא מייחלת למצב הנפשי המיוחד של ההשראה נטולת הגבולות והמגבלות.

אם ניצמד לדעה המקובלת, אפילו על המשוררים עצמם, כי מהות השיר האמיתי מצויה גם מעבר לסידור מענג של מילים, וכי מילות השיר מתפרצות מבעד לכלא הביטוי שקבעו לו חוקיו, לא נוכל שלא להידרש לשאלה המתבקשת: היכן באה לידי ביטוי אצל משוררי ימי הביניים אינטואיצית המשורר שבהם, אשר מטבעה מבטלת הוראות פסוקות או מסגרות מוכנות מראש? כיצד פילסו להם נתיבים צדדיים מבעד לדרך המלך של שירתם, שתמיד "מאוזנת במשקל הישמעאלים", "מוקנת בחכמת היוונים", מילותיה "כלילים" [=כתרים], "ענייניה" [=נושאה] פנינים, וטוריה "מכובדים כמזלג פְּשִׁינִים" (לשון שמואל הנגיד).

בחיבורי אצא מנקודת הנחה שבשיריהם אכן ניסו המשוררים בני התקופה, מדעת או שלא מדעת, להתנער מן הצבת החמורה של המערך השכלתני הזה שהרחיק אותם מן הביטוי הספונטני. אני מבקשת להראות, ברמות השונות של השיר – הלשונית, התמאטית והצורנית – הבלחות מקומיות של "ניתוחי מעקפים" בלב השירה הסדורה הזו, וכיצד הן התקיימו מבלי לחבל ברושם הכללי של המוסכמה המכאנית. בהתאם להנחה זו, אצביע על תופעות מקומיות במסגרת השיר השלם היכולות להעיד, לדעתי, על ניסיונו של משורר מסוים לחלץ את שירו מ"כלא החרוזים" ומ"מיצר" הסכימה הפרוזודית והרעיונית שנכפתה עליו (מבלי להידרש לשאלת המקוריות או להשתקפות אירועים של מציאות ממשית או ביטויי חוויה אישית בשירים). אנסה להוכיח, שזוהי דרכו, המוצנעת אמנם, של המשורר להעניק לעצמו בדל של הזדמנות "לעוף" ו"לחוג בשמים" ולחלץ את שירו "המבקש דרור" (לשון יוסף צבי רמון) ולו אך להרף עין. בהתאם לכך, אנסה לאתר היקרויות ספציפיות של היענות

המשורר לבקשת השיר לצאת לחופשי, שכן, כמשורר אמיתי, אין הוא יכול, ברגעי ההארה שלו, להתכחש לבת שירו (מוזה, או השראה).